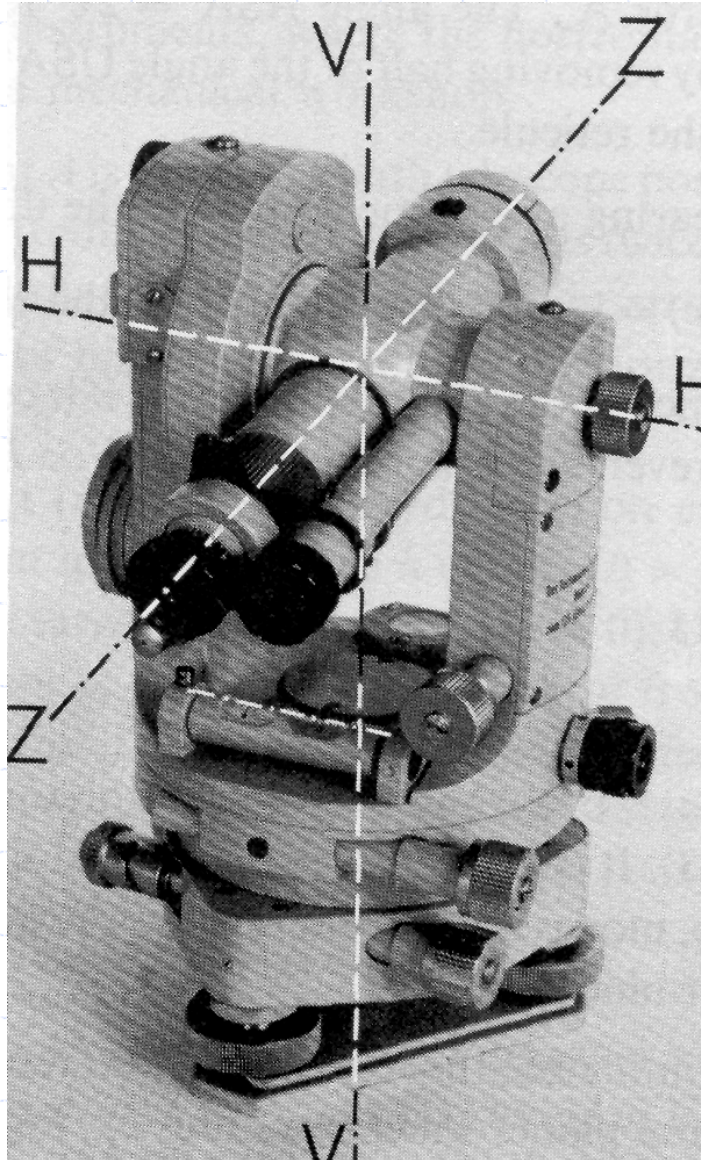

Warunki geometryczne i ich rektyfikacja

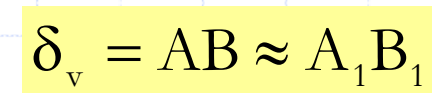
Osie Teodolitu

Błędy systematyczne

- błąd spowodowany **niedokładnym** ustawieniem osi pionowej instrumentu v-v w pionie,
- błąd spowodowany nieprostokątnością osi obrotu lunety do osi pionowej instrumentu, czyli błędem **inklinacji**,
- błąd spowodowany nieprostokątnością osi celowej lunety do osi poziomej obrotu lunety, czyli błędem **kolimacji**,
- błąd spowodowany **ekscentrycznością** alidady,
- błąd spowodowany **ekscentrycznością** osi celowej,
- błąd spowodowany systematycznym błędem **podziału** limbusa.

- Błąd jaki z tego powodu powstanie
-

Z trójkąta sferycznego PZZ_1 mamy

$$\frac{\sin \beta}{\sin v} = \frac{\sin \alpha}{\sin(90^\circ - h)}$$

Z trójkąta sferycznego PAB mamy

$$\frac{\sin \beta}{\sin \delta_v} = \frac{\sin 90^\circ}{\sin BP}$$

Kładąc , $\sin 90^\circ = 1$ i eliminując $\sin \beta$ otrzymujemy

$$\sin \delta_v = \sin v \sin \alpha \operatorname{tgh}$$

Ponieważ kąty v i δv są małe

$$\delta_v'' = v'' \sin \alpha \operatorname{tgh}$$

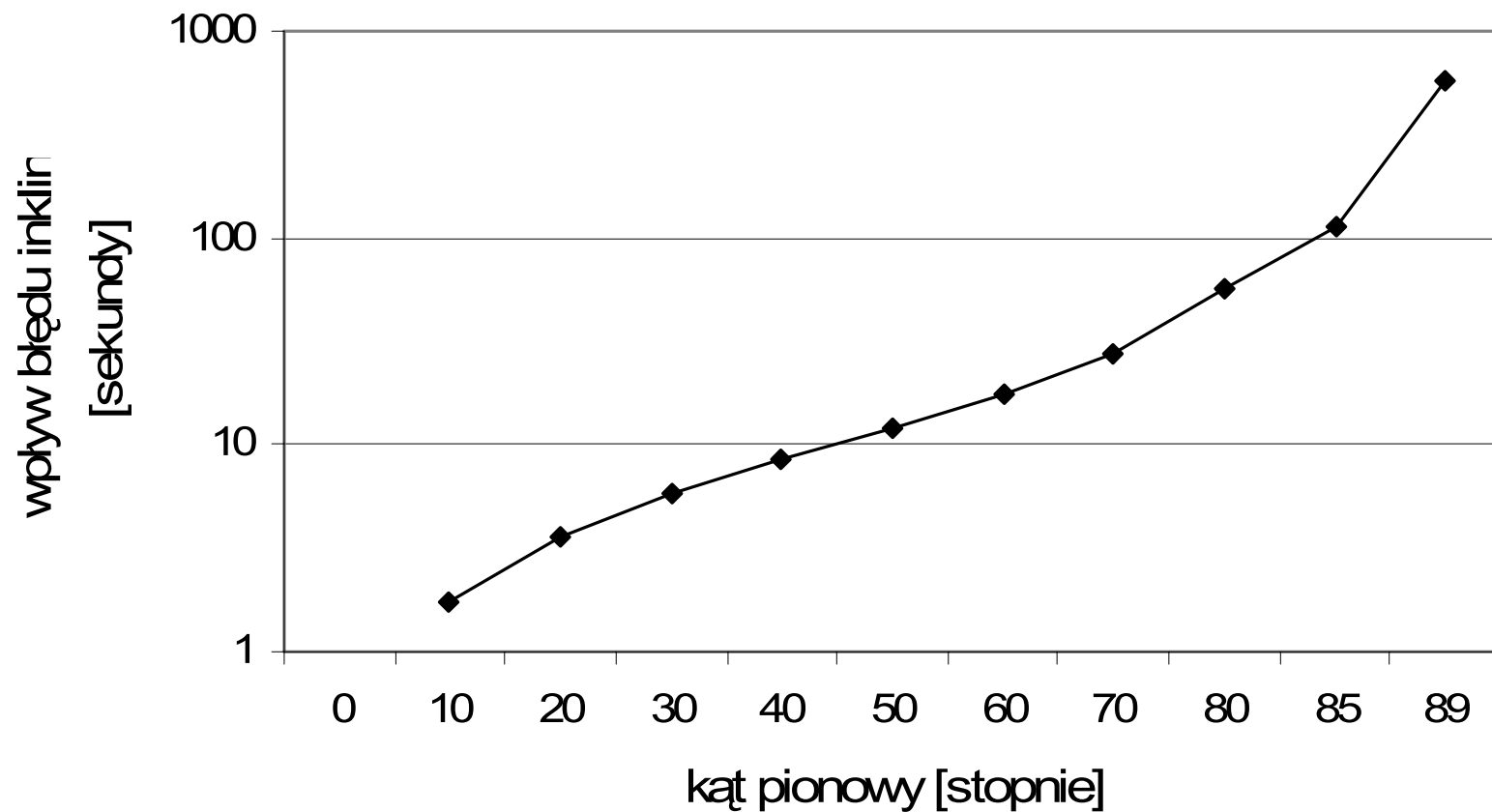
Błąd inklinacji

- Jeżeli oś instrumentu **vv** nie jest prostopadłą do osi obrotu instrumentu **cc** i tworzy z nią kąt $90^\circ + \nu$, wówczas oś instrumentu nie przechodzi przez zenit Z , ale przez inny punkt Z_1
- Błąd ten wynika z powodów konstrukcyjnych teodolitu i ma ten sam charakter co poprzedni błąd, z tą tylko różnicą, że jest w każdym miejscu limbosa ten sam:

$$\varepsilon_i'' = \nu'' \operatorname{tgh} h$$

Wpływ błędu inklinacji

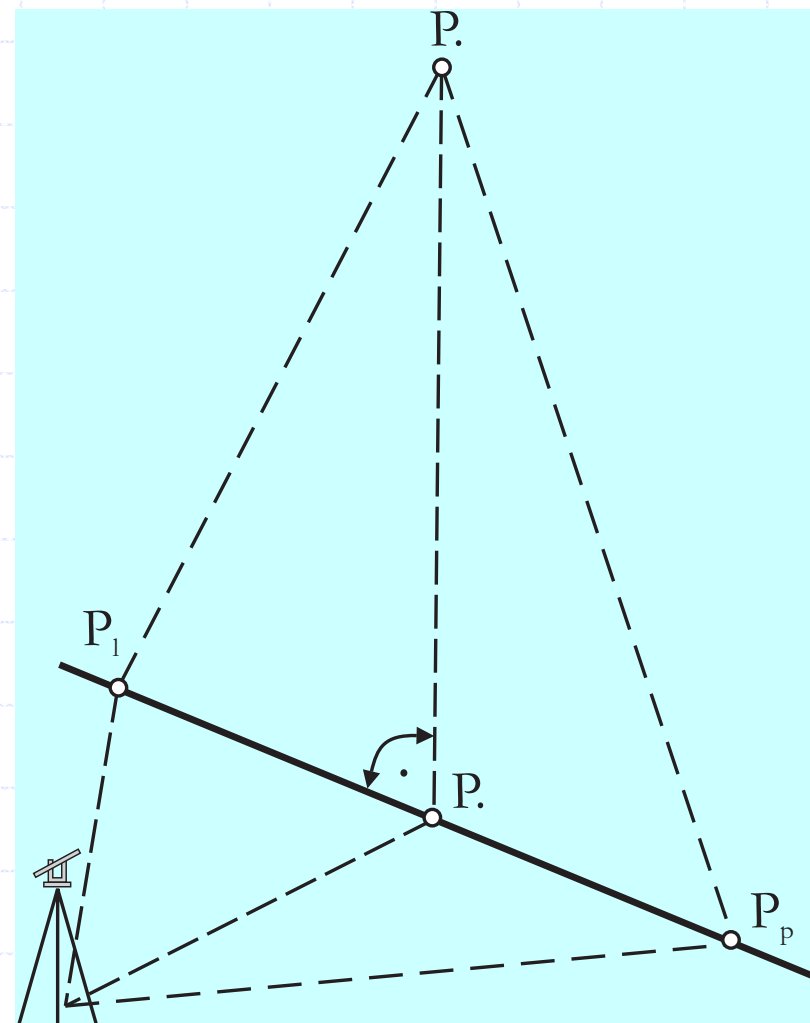
$$\varepsilon_i'' = v'' \operatorname{tgh}$$

w przykładzie przyjęto, że $v = 20$ sekund łuku

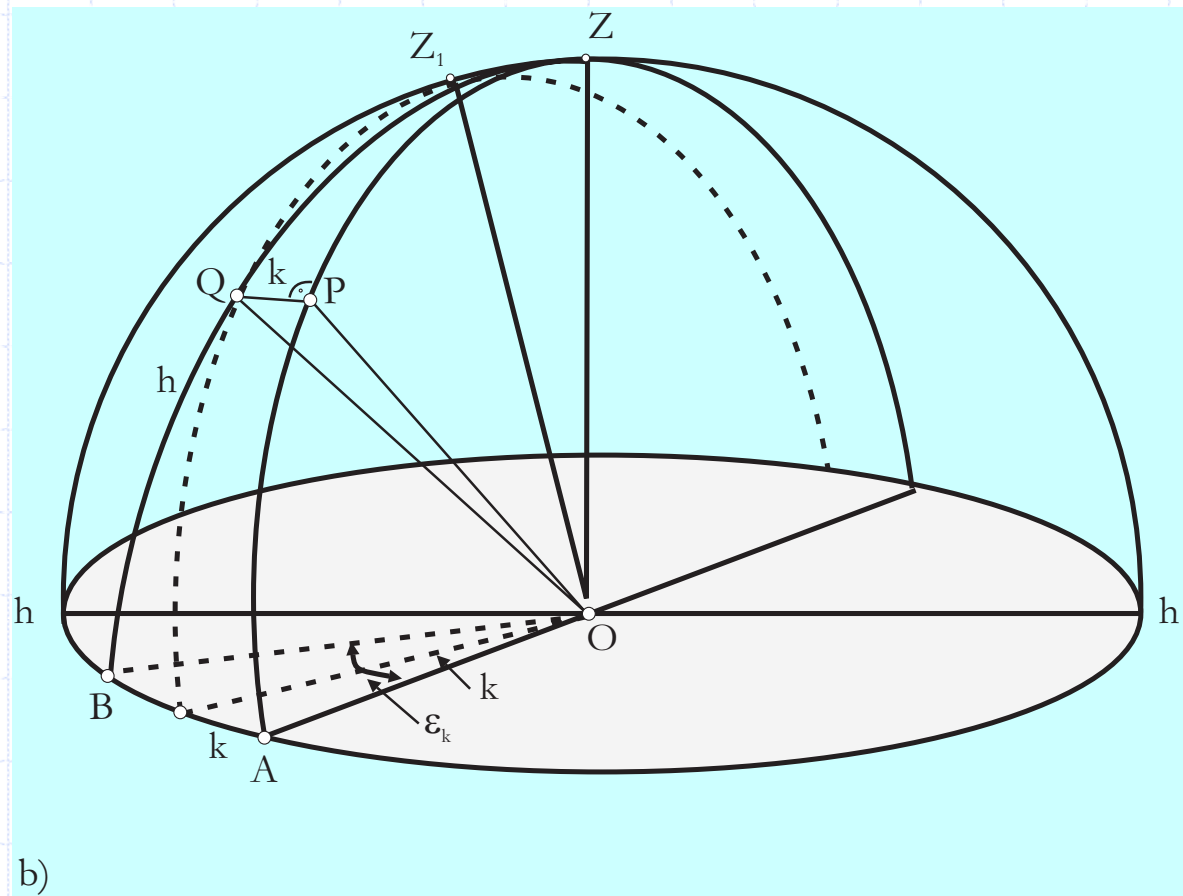
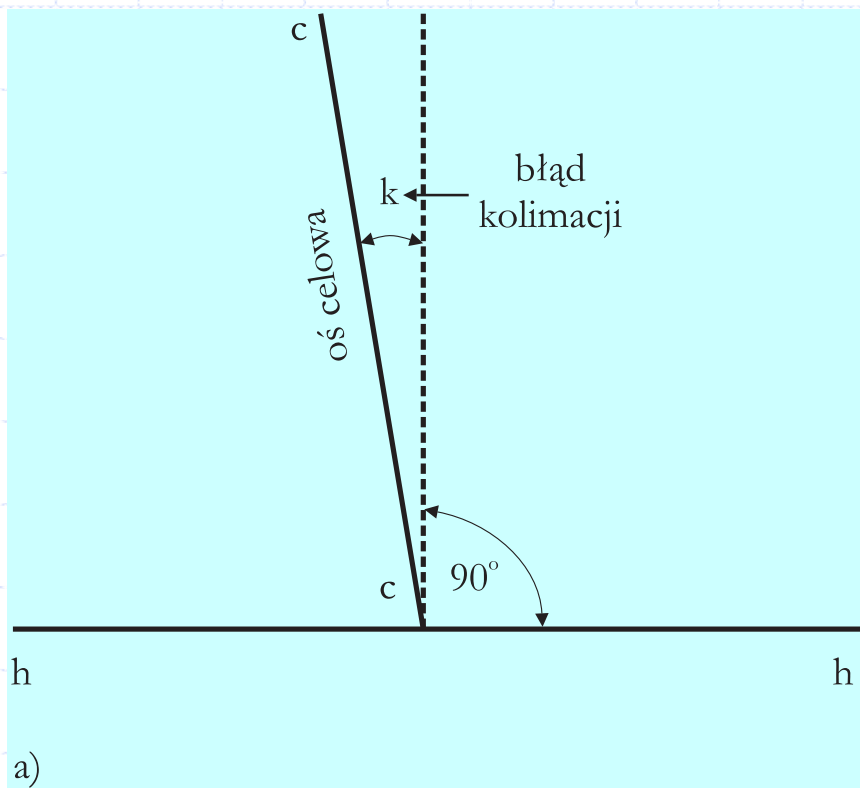
Sprawdzenie warunku inklinacji

- W tym celu należy ustawić sprawdzany instrument na statywie lub słupie obserwacyjnym, spoziomować i wycelować na dobrze widoczny punkt P, leżący możliwie wysoko i niedaleko od teodolitu
- Następnie, opuszczając obiektyw lunety ku dołowi należy przenieść (zrzutować) wybrany punkt na poziom terenu (p)
- Tę samą czynność należy powtórzyć przy drugim położeniu kręgu pionowego,
- Jeżeli wyznaczone w powyższy sposób punkty P w terenie pokrywają się przy obu położeniach kręgu pionowego, to sprawdzany warunek geometryczny jest w danym instrumencie zachowany.

Błąd kolimacji

- Biorąc pod uwagę trójkąt sferyczny **PZQ** widać, że

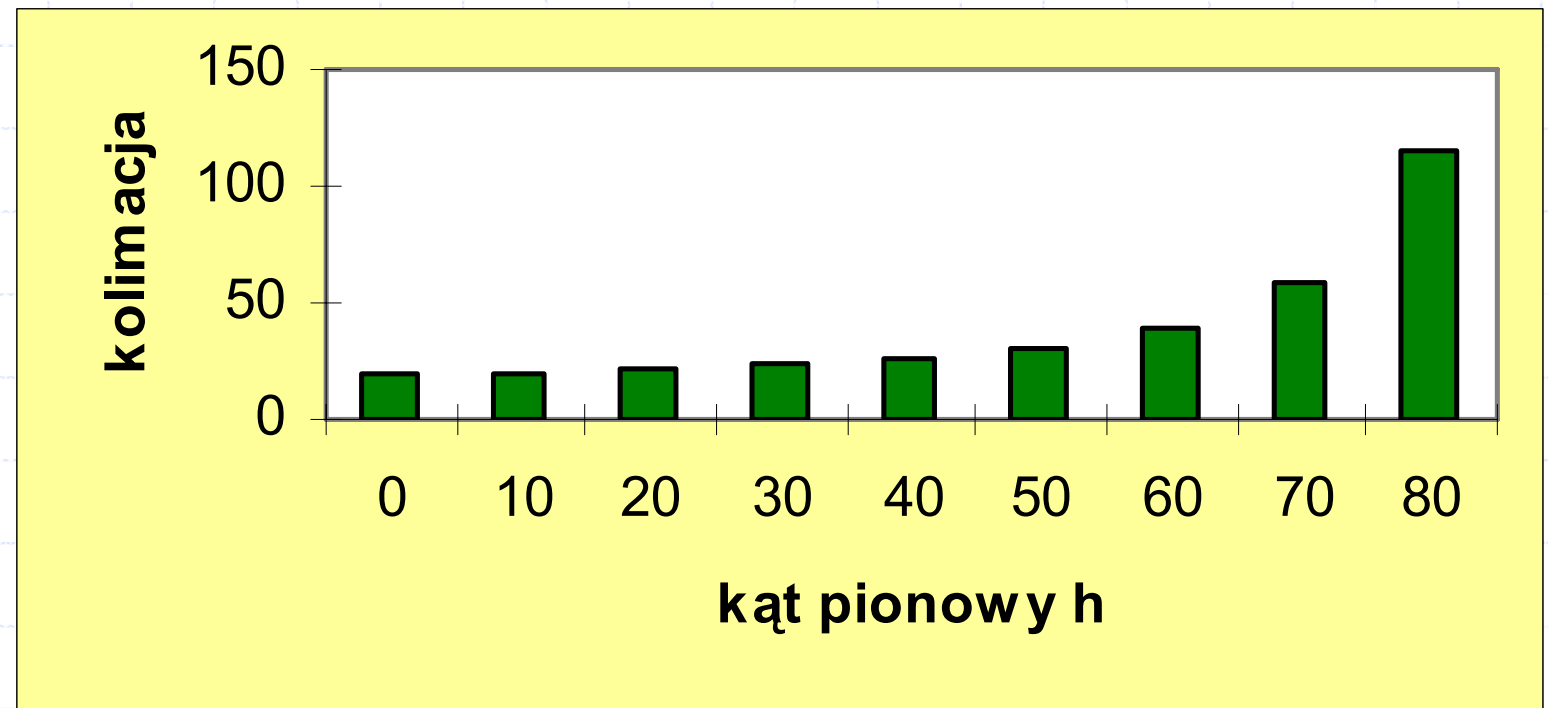
$$\sin \varepsilon_k = \sin k : \sin(90^\circ - h)$$

- ze względu na małe kąty ε_k i k

$$\varepsilon_k = \frac{k}{\cosh h}$$

Wpływ błędu kolimacji

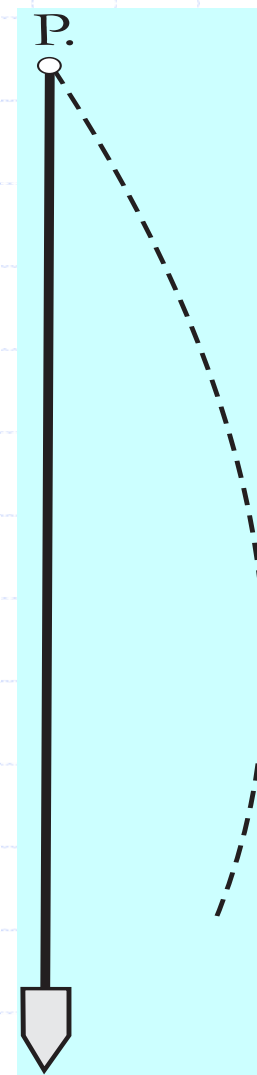
$$\varepsilon_k = \frac{\kappa}{\cos h}$$

w przykładzie przyjęto, że $\kappa = 20$ sekund

Sprawdzenie kolimacji

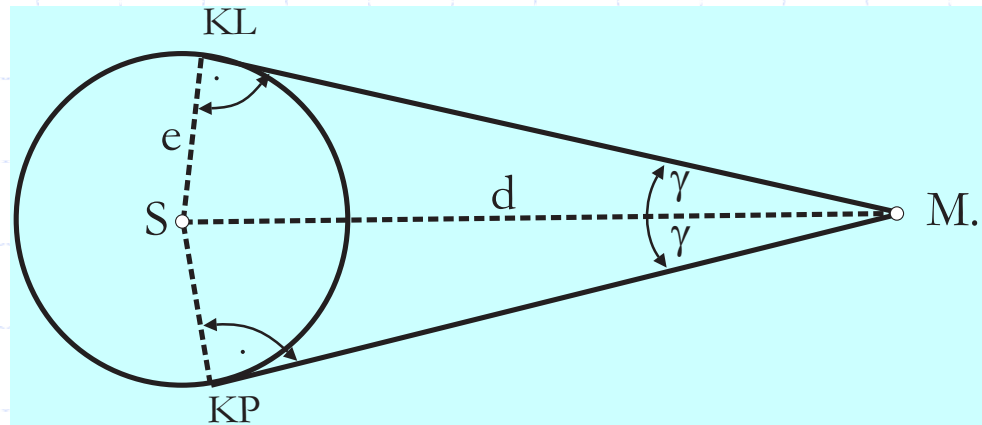
- Jeżeli istnieje błąd kolimacji to oś celowa zatacza w przestrzeni powierzchnię stożkową wokół osi obrotu lunety
- Jeśli wycelujemy na wysoki punkt P zawieszonego pionu, to pochylając lunetę na dół zauważymy, że środek krzyża kresek nie będzie przesuwiał się po linii pionu (prostej), lecz po stopniowo oddalającej się od niego krzywej.

Metoda wyznaczenia podwójnej wartości kątowej błędu kolimacji

- Po spoziomowaniu instrumentu należy w terenie wybrać dobrze widoczny cel i wyznaczyć kierunek do tego punktu jako średnia wartość otrzymana z dwóch położenia kręgu pionowego
- Wybrany punkt powinien w przybliżeniu leżeć w płaszczyźnie poziomej, gdyż w ten sposób eliminuje się z wyników obserwacji wpływ ewentualnego błędu inklinacji.
- Jeżeli omawiany warunek geometryczny jest spełniony, wyniki obu pomiarów (przy dwóch położeniach kręgu pionowego) powinny się różnić pomiędzy sobą o kąt 180° w granicach dokładności celowania i odczytu
- Ewentualna odchyłka **jest podwójnym błędem kolimacji**.
- Rektyfikację położenia osi celowej przeprowadzamy za pomocą śrubek rektyfikacyjnych płytki ogniskowej
  - W tym celu należy na urządzeniu odczytowym nastawić za pomocą śruby naprowadzającej koła poziomego otrzymany średni odczyt kierunku
  - Pionowa kreska płytki ogniskowej zejdzie w tym położeniu z wybranego celu
  - Naprowadzenie tej kreski, czyli skorygowanie położenia osi celowej, wykonuje się poziomymi śrubkami rektyfikacyjnymi oprawy płytki ogniskowej.

Mimośrodowe osadzenie lunety

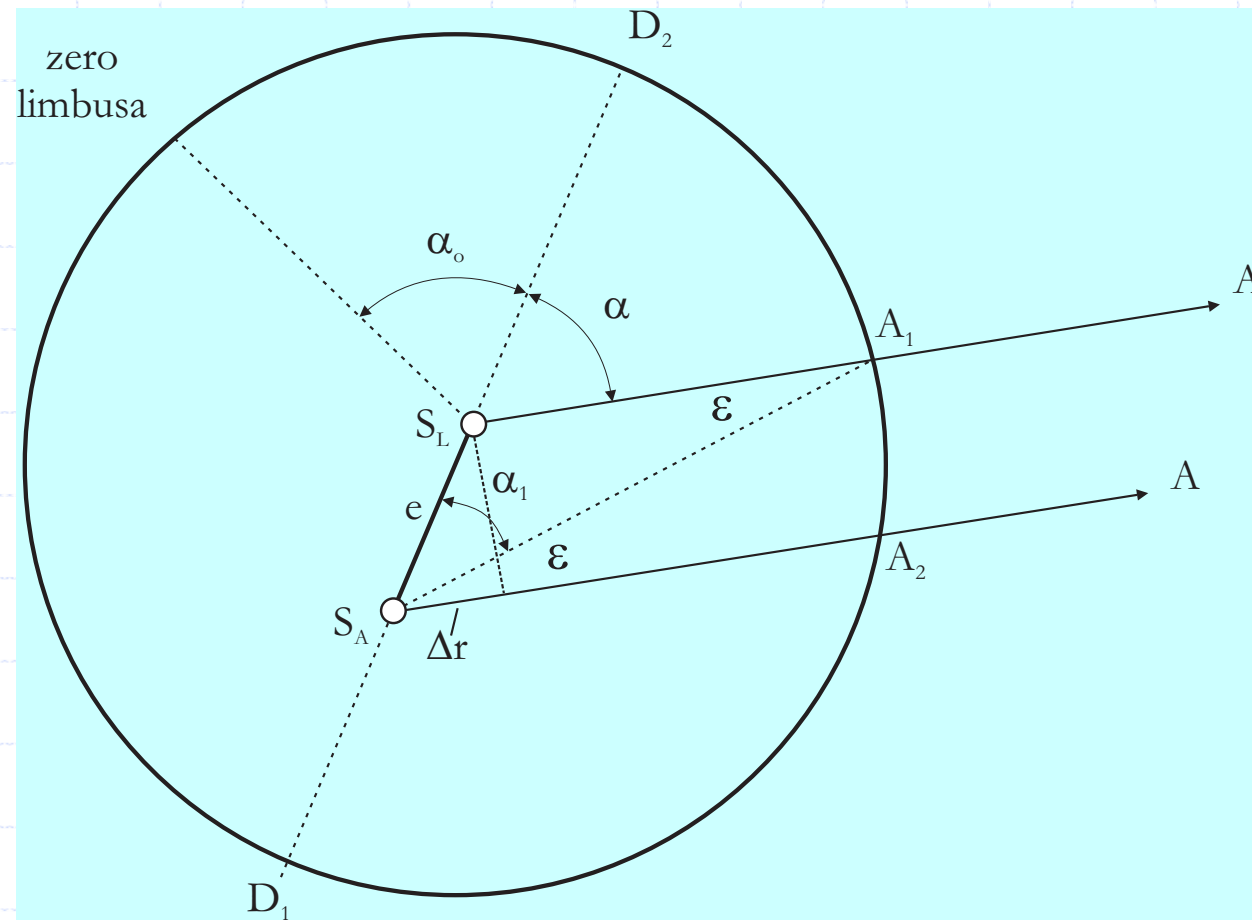
$$\gamma'' = \frac{e}{d} \rho''$$

- Jeśli oś celowa nie przecina się z osią pionową obrotu instrumentu to wówczas mamy do czynienia z **mimośrodem** osi celowej lunety,
- Wówczas oś celowa tworząca z osią obrotu lunety mimośród **e**, będzie podczas obrotu alidady styczna do okręgu o tym samym promieniu **e**,
- Celując do punktu **M** pomierzemy dany kierunek z błędem γ ,
- Wielkość tego błędu jest zmienna i zależy od odległości **d** i mimośrodu **e**
- Zazwyczaj mimośród **e** nie przekracza kilku milimetrów

Mimośród alidady

- Jeżeli oś obrotu alidady S_A nie przechodzi przez środek nimbusa S_L , lecz jest osadzona względem niego ekscentrycznie, musimy liczyć się przy pomiarze kąta poziomego wywołanym przez to błędem systematycznym ε

Mimośród alidady

- Z trójkąta $S_A S_L A_1$ można napisać następujące równanie sinusów:

$$\frac{\sin \varepsilon}{e} = \frac{\sin(180 - \alpha)}{S_A A_1}$$

- Podstawiając: $S_A A_1 = (r + \Delta r)$, oznaczając

$$\frac{\sin \varepsilon}{e} = \frac{\sin \alpha}{r + \Delta r}$$

$$\varepsilon'' \approx \frac{e \sin \alpha}{r + \Delta r} \rho''$$

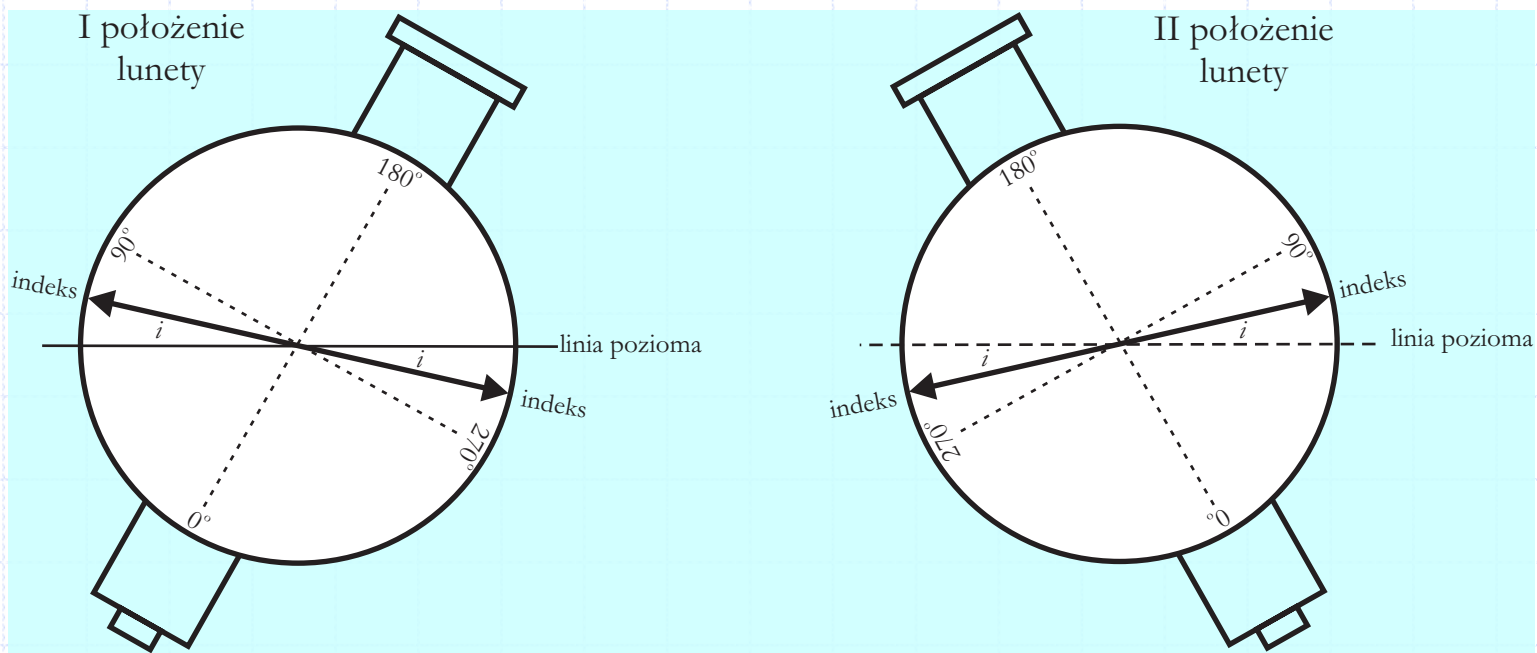
Błędy podziału koła

- Jeśli teodolit o średnicy koła 10 cm jest podzielony co 20 minut gradowych, to na obwodzie koła należy nanieść 2000 kresek podziału,
- Kreski te muszą być umieszczone względem siebie w odległości 0.16 mm.
- W precyzyjnych teodolitach, aby uzyskać gwarancję dokładności 0.5 sekundy gradowej, każda z kresek musi zostać umieszczona poprawnie z dokładnością 0.4 μm .
- Pomimo najwspanialszych maszyn do nanoszenia kresek podziału i wyjątkowej dbałości mechaników, ta dokładność nie zawsze jest osiągalna, z powodu stałych i przypadkowych błędów podziału koła jakie występują w procesie nanoszenia kresek
- Zagadnienie wyznaczenia błędów systematycznych i przypadkowych podziału kół teodolitów wykracza poza zakres niniejszego podręcznika i nie będzie omawiane.
- Ogólnie mówiąc błędy te są wyznaczane przez laboratoryjny pomiar takiego samego kąta na wielu symetrycznie rozłożonych partiach koła. Takie postępowanie prowadzi do eliminacji systematycznych błędów podziału koła i redukuje błędy przypadkowe do takiego stopnia aby z praktycznego punktu widzenia mogły być uważane za zanedbywane.

Błąd indeksu koła pionowego

- przy pionowej osi instrumentu, poziomej osi celowej lunety i poziomej osi libelli kolimacyjnej, odczyty indeksów kół pionowych powinny wynosić
  - $0^{\circ} - 180^{\circ}$
  - lub $90^{\circ} - 270^{\circ}$, zależnie od opisu podziału kół.
- Jeśli ten warunek nie jest spełniony, to indeksy koła pionowego nie wskażą wymienionych odczytów, lecz inne odczyty.
- Odchylenie każdego indeksu od poprawnego odczytu nazywamy błędem **indeksu** lub błędem położenia **miejsca zera**

Błąd indeksu koła pionowego

$$O_I = \alpha + i$$

$$O_{II} = \alpha - i$$

$$O_{\text{śred}} = \frac{O_I + O_{II}}{2} = \frac{\alpha + i + \alpha - i}{2} = \alpha$$

Błąd ustawienia siatki celowniczej

- W celu sprawdzenie i usunięcie błędu ustawienia kresek siatki celowniczej, poziomujemy teodolit i celujemy na sznurek zawieszonego pionu
- Jeżeli nitka pionowa **nie pokrywa** się z osią sznurka, należy pierścień siatki celowniczej odpowiednio skręcić śrubkami siatki, dookoła punktu skrzyżowania kresek, sprawdzając, czy nie powstał błąd kolimacji.
- Następnie celujemy na dowolny punkt w poziomie instrumentu tak, by znalazł się on na poziomej kresce środkowej po lewej stronie pola widzenia lunety.
- Obracając alidadę obserwujemy, **czy kreska pozioma** stale przechodzi przez dany punkt.
- Jeżeli odchyli się, to nie jest ona pozioma i w przypadku znacznego odchylenia należy założyć nową siatkę. Jest to rektyfikacja trudna i przeprowadza się ją zwykle w laboratorium, a nie w terenie.